

Cilt: VIII

Mayıs 1932

Sayı: 3

DARÜLFÜNUN EDEBİYAT FAKÜLTESİ MECMUASI

11 MART 1991

FELSEFE, İÇTİMAİYAT, TARİH,
COĞRAFYA, EDEBİYAT

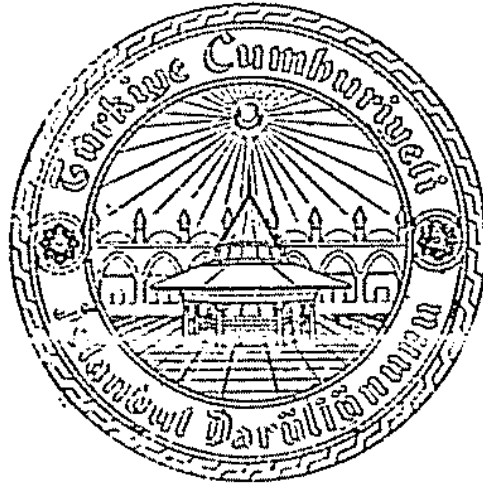
İKİ AYDA BİR NEŞROLUNUR

BU SAYIDA:

MAKALELER

Sahife

Türk hizmetinde Kırıl Tököli İmre : Ahmet Refik B.	3 - 60
Beynelmilel Ekonominin Coğrafi yeni safhaları : Macit B.	60 - 96
Şahsiyet ruhiyatı ve Testler usulü : Mustafa Şekip B.	96 - 106
Nüfuz kesafeti haritaları : Hamit Sadi B.	106 - 110
Bir tenkide cevap : Mehmet Emin B.	111 - 117

— İSTANBUL —
MATBAACILIK ve NEŞRİYAT
TÜRK ANONİM ŞİRKETİ
— 1932 —

Bir Tenkide cevap

Edebiyat fakültesi mecmuasının mart 1932 tarihli nüshasında felsefe müderris muavini Orhan Sadettin Beyefendinin «Sokrat» hakkında «12» sahifelik tenkitleri intişar eylemiş olduğunu haber alınca çok sevinmiştim. Her kitap yazan için kitabının tenkidini okumaktan daha tatlı, daha istifadeli ne olabilir? Büyük bir ümit ile Orhan Beyin yazılarını okudum. Fakat teessüf ile söyleyeyim ki istifadem yalnız şu kanaatin kuvvetlenmesi olmuştur: ilmi bahislerde bile basit hislerine hâkim olamıyanlar çoktur... Eğer makale sahibi hakikî bir tenkit makalesi yazmış olsalardı belki ben de istifade edebilirdim. Fakat bir yazı sadece hücumu istihdaf ederse kimseye bir şey öğretmez, yalnız yazanın hislerini ortaya koyar. Nitekim o yazı ile Orhan B. benim tarafımdan hiç tahrik edilmeyen ve zannıma göre tamamen vehme müstenit olan endişeleri ve «Hayat» mecmuasında bir yazıları için hayırhahça yaptığım bir tenkidi yanlış tefsir eylemeleri yüzünden beyhude yere besledikleri bir iğbirarı meydana vurmuşlardır. Bir küçük endişenin, başkasının samimî olan hissini takdir etmemekten doğan sebepsiz bir iğbirarın ilmi çeşnide yazılan ve bir ilim mecmuasında intişar eden bir makeleye hâkim olmasına acınmaz mı?

Eğer Orhan Sadettin Beyefendi kendilerine göre hatalı zannettikleri cihetleri tahkik edecek kadar sabırlı olsalardı, kitabı dikkatle okuyup ta yazanın maksadına nüfuz etseler ve ondan sonra kalemi ellerine alsalardı okuyucular için istifadeli bir makale yazabilirdiler. Fakat vakit geçmemesini o kadar iltizam etmişler ki ne kitabı lâykile anlamağa, ne de doğru olmadığını zannettikleri cihetleri tahkike zaman bulabilmişler..

Bu ufak mukaddemeden sonra Orhan Sadettin Beyin itiraz ettikleri cihetlere geçiyorum:

Bir kitabı tenkit eden zatin o eserin ne maksatla ve kimin için yazılmış olduğunu karilere bildirmesi ilk vazifesidir. Orhan Bey böyle bir şeye lüzum bile görmemiştir. Kitabın başında ben şöyle diyorum: «Bu kitap herkes için yazılmıştır. Onun için Sokrat felsefesini inceden inceye tetkik etmek isteyenler için lâzım gelen tafsilâta yer verilmemiş, Sokrat'ın fikirleri arasında bugün için bile kıymetini kaybetmemiş olanlar üzerinde durulmuştur.» Bu satırları okuduktan sonra bir münekkidin ben bu mevzuu «vülgarize» ediyorum diyen bir muharrire «mimba meselesini ne için münakaşa etmedin» itabında bulunmağa hakkı var mıdır? Bu vesile ile de telif ve terceme hakkında sahifelerce hakimane mütalea yürüterek meseleyi iğlâk eylemek selâhiyetine malik midir? (Sokrat)ın tarihî şahsiyetini meydana çıkarmaya yarıyan membaların tenkit ve münakaşası

Orhan Beyin zannettiği gibi birkaç satırla yapılır işlerden değildir. Bir muharririn bu husustaki kanaatini anlatabilmesi için evelemirde Eflâtun'un ve Xenophon'un eser ve şahsiyeti hakkında fikirlerinin ana hatlarını söylemesi ve bundan sonra bu iki membain Sokrat hakkında bize bildirdiği malûmatı nasıl telif etmek lâzım geleceğini yazması iktiza eder. Yalnız bu kadar da değil... Bu iki membadan birine daha fazla kıymet verenlerin istinat eylediği delilleri de yazmak ve muhtelif meselede bu membadan birine daha çok istinat edenlerin fikirlerine neye iltihak eylemedeğini de göstermek icap eder. Bu kitabın hitap etmek istediği kari zümresini alâkadar etmiyecek olan bu izahatı yazmağa kalkışsaydım bu eser «herkes için yazılmış» addolunabilir miydi? Ve benim okumasını bilhassa arzu ettiğim sınıf daha ilk sahifelerini okur okumaz kitabı elinden atmaz mıydı? Böyle bir kitabı basacak tabii de nerede bulabilirdim? [1]

Orhan Beyefendi, memba meselesi münakaşa edilmediğine göre bu kitap ne için yazılmıştır; «hikmeti vücudu» nedir, diye sual buyuruyorlar. Bu kitabın daha ilk sahifesini okuyan herkes ne için yazıldığını derhal anlar zannederim. Nitekim şimdiye kadar bu kitabı okuyanlardan aldığım müteaddit mektuplar bu kitabın neye yazılmış olduğunun tamamen anlaşıldığını gösteriyor. Mamafih Orhan Beyin arzularını yerine getirmek için tekrar edeyim: «Eski örfleri, adetleri tarihî zaruretlerle yıkılmış, ruhlar şüphe içinde kalmış olan bir zamanda ve bir muhitte her kese iyilik ve hakikat idealini telkin etmek istiyen büyük bir adam nasıl mücahede eder.» İşte bunu göstermek için bu kitap yazılmıştır.

Makalede «En basit bir şey için monografiler okuyucularını başka yerlere, hem de Comperz hususunda olduğu gibi yerlerini söylemeden havale etmeğe kalkarsa ben kendi hesabıma kitapların Bürokrat kesilmiş olduklarına hükmederim» deniliyor. Sahife göstermemek suretile irtikâp ettiğim azim kabahat Orhan Beyin muhayyileleri üzerine derin bir tesir yapmışta «bürokrat» kelimesile güzel bir espiri ibda eylemelerine ve zarif bir telmihte bulunmalarına sebep olmuş. Ben bir «idealist»in hayat ve fikirlerini herkesin anlayacağı tarzda yazdığım için Bürokrat oluyorum, Orhan Bey herkes için yazılmış ve tamamen umumî bir maksat takip edilmiş bir kitapta Xenophon ve Eflâtun'un Sokrat'a ait fikirlerini karşılaştırmadığım için uzun uzadıya yazı yazıyorlar fakat formalist olmuyorlar. Comperz'in ikinci cildi dedikten sonra ayrıca sahife göstermeğe neye lüzum olmadığını bu kitabı okuyan herkes takdir edebileceği için üzerinde durmuyorum.

Yazı şöyle devam ediyor: «Nitekim Sokrat'tan evvelki felsefenin mevzuubahs edilişi bunu temsil eden feylesofların düşüncelerinin neticelerini birbirile karşılaştırılmak ve bunların aykırılığından muayyen bir netice çıkarmak için istifade edilmek maksadile olduğundan çok sakat ve eğri bir fikir veriyor. Sokrat'tan evvelki felsefenin bu hülâsası o tarzda ol-

[1] Darülfünunda muallimlik ettiğim zamanlarda çok teessüf ederim ki hiç bir sene bu mevzuu okutmadım. Orhan Beyin istediği monografi ancak Darülfünün vesaitile basılabileceği için bunu şimdi bizim kendisinden istemek de hakkınız olabilir.

muştur ki sanki bu feylesofların hepsi Socrat'ı bir idealin lüzumuna inandırmak için felsefe ile meşgul olmuştur.» Bu garip mütalea bende hayret uyandırdı. Atinada birbirine zıt felsefî fikirlerin yayılmasının şüphecilik için bir zemin hazırladığını gösteren o satırlardan Orhan Beyin böyle bir manayı nasıl çıkardıklarını anlayamadım... Bu esas tez yanlış mıdır? Aca-ba böyle olmamış mıdır?

Şimdi makale muharririnin üzerinde en çok durdukları ve beni ten-vir etmek lûtfunda bulundukları esaslı noktaya geliyorum. Ben Sofist-leri tamamen yanlış tasvir etmişim. Kitaptan Sofistlere ait kısmı aynen buraya naklediyorum:

«Her şeyde şüphe etmeyi icap eyleyen bu içtimaî vaziyet kâfi değil-miş gibi Atina hemşehrileri olmıyan yabancı feylesoflar da gençlere şüp-hecilgi bir sistem halinde telkin ediyorlardı. İnsanın doğumundan evvel 430-440 senelerinde Atinada kendi kendilerine Sofist (İlim ve hikmet muallimi) ismini veren yabancı muallimler görünmeğe başladı..... Bu adamlar talebelerine o zaman öğretilmesi kabil olan her şeyi öğretiyor-lardı. Kendilerinden dinlenecek olursa maksatları bütün fikir eserlerini öğrenen, iyi söz söylemeği bilen ve kuvvetli ve cesur ve muvaffak ve mes'ut olacak kabiliyeti haiz insanlar yetiştirmekti. Bir müddet sonra zenginliğe ve şerefe âşık bir genç zümresi onların bu vaatlerine kapıldılar ve etraf-larını aldılar. Çünkü bu muallimler Atinada zenginlik ve şöhretin başlıca vasıtası olan hatipliği, güzel söz söylemeği öğretiyorlar. Bu suretle So-fistler millî içtimaların, halk meclislerinin müstakbel hatiplerini yetiş-tiriyorlardı. Kısa zamanda gençler arasında büyük muvaffakiyetler ka-zanan bu ilim ve hikmet muallimleri her şeyden şüphe etmenin en doğ-ru bir yol olacağını sistem haline sokmuşlardı. «Sahife 22-23.» Bir parça aşağıda da şöyle diyorum «...Onlarca (yani Sofistlerce) şüphe mutlak bir esastır. Çünkü hakikat denecek hiç bir fikir yoktur. Eğer hakikat varsa in-sanlar için onu bilmek mümkün değildir Her şey aynı derecede hatadır, yahut hepsi doğrudur. Nazariye itibarile böyle olmakla beraber amelî ha-yatımızda bazı fikir ve kanaatler, bazı hal ve vaziyetler de bize faydalı veya muzır olabilir, vaziyetin icabına göre bizim menfaatimize uygun fikirleri seçmek ve onu iyi müdafaa eylemek lâzımdır. Gençler öğretilme-si icap eden maharet yalnız budur. Düşünce muvaffak olmağa yarıyan bir vasıtaadır. Eğer bir fikir bir zaman için bizi muvaffakiyete götürüyorsa o doğrudur.»

İşte benim Sofistler hakkında söylediğim esaslı noktalar... Or-han Beye göre bu yazılarla emsalsiz hata irtikâp etmişim, benden başka kimse Sofistler hakkında böyle sözler söylememiş. Bu cehalette yalnız değilim; Victor Brochard'ın Fransız akademisi tarafından Victor Cousin mükâfatı verilerek takdir edilen «Les Sceptiques Grecs» isimindeki ki-ta-bının 1923 te basılan ikinci tab'ından Sofistlere ait olan bazı satırları ay-nen yazıyorum:

«Les faux savants qu'on désigne sous le nom de sophistes furent très nombreux; les seuls dont nous avons à nous occuper sont Protagoras et

Gorgias. Les autres, en effet, tout en parlant et en agissant comme s'il n'y avait point de vérité, ne paraissent guère s'être attachés à déterminer les raisons théoriques de leur doute. Leurs scepticisme est surtout pratique; ils songent à l'exploiter, bien plutôt qu'à l'expliquer. Tous les sophistes, mais surtout ceux de la seconde période, furent avant tout des professeurs de rhétorique, de politique, de n'importe quelle autre science, ou plutôt de n'importe quelle art; ils auraient cru perdre leur temps et leur peine s'ils étaient attardés à démontrer que rien n'est certain. Cette assertion est de bonne heure prise par eux comme un axiome qu'on ne discute plus. Ils ne s'arrêtent pas aux principes, ils courent aux applications. Si la dialectique a une si grande importance à leurs yeux, c'est uniquement à cause des services qu'elle peut rendre à la tribune ou tribunal; si les disciples se pressent autour d'eux, c'est qu'ils espèrent, grâce à leurs leçons, devenir des avocats subtils, capables d'éblouir leurs auditeurs, de perdre leurs adversaires et de gagner les plus mauvaises causes. Embarrasser un interlocuteur, lui jeter à la tête des raisons, bonnes ou mauvaises, qui l'étourdissent, et lui ferment la bouche au moment où il devrait parler, le déconcerter par l'imprévu des ripostes ou par l'étrangeté des questions, abuser contre lui d'un mot malheureux, et le tourner en ridicule par tous les moyens; voilà toute leur ambition. Aussi la dialectique des sophistes n'est-elle qu'une routine, qu'on n'enseigne pas par principes, mais dont on fait apprendre par cœur les sophismes les plus usuels; C'est à peu près, suivant l'ingénieuse comparaison d'Aristote, comme quelqu'un promettait d'enseigner le moyen de n'avoir pas mal aux pieds, puis n'enseignait ni à faire des chaussures, ni même à s'en procurer de bonnes, mais se contentait d'en donner une grande quantité de toutes formes; c'est un secours utile, ce n'est pas un art..... Si peu d'estime qu'on veuille avoir pour les pyrrhoniennes, ils sont incomparablement supérieurs à la plupart des sophistes; les sceptiques sont des philosophes; les sophistes sont des charlatans. Ce serait faire trop d'honneur aux arguties d'un Euthydème ou d'un Dionysodore que de leur supposer une parenté quelconque avec les arguments d'un Carneade, ou d'un Aenesidème. Ces caractères sont, à différents degrés, ceux de tous les sophistes; en vain Grote a essayé de les défendre: son plaidoyer n'est qu'ingénieux et sa cause est perdue.» [1]

[1] Sofist ismile yaddolunan sahte âlimler pekçoktur. Bizim kendilerile meşğul olacağı mız yalnız Protogoros ile Gorgios'dır. Vakıâ diğerleri de asla hakikat yokmuş gibi konuşur ve öyle hareket ederlerse de şüphelerinin istinat ettikleri nazarı sebepleri tayin eylemekle meşğul olmazlardı. Onların şüpheciliği bilhassa amelî idi, onun için bu kanaatlerini izah etmekten ziyade istismar eylemeği düşünürlerdi. Bütün Sofistler, bilhassa ikinci devirdekiler belâğatin, (Retorik), siyasetin, ve herhangi diğer bir ilmin, daha doğrusu herhangi bir san'atin muallimi idiler; eğer hiç birşeyin muhakkak olmadığını, isbat etmeğe kalkarlarsa beyhude zaman ve zahmet sarfedeceklerini zannediyorlardı. Onlar çok evvelden bu iddiaya üzerinde hiç münakaşa edilmez bir mütearife kıymeti vermişlerdi

Bir hayli kitaptan buna benzer nice satırlar naklederdim. Fakat mecmuanın sayfelerini beyhude yere işgal etmek istemiyorum. Sofistler bahsinde bana karşı yapılan itirazlara bu satırlar mükemmelen cevap vermektedir.

Zaten «Sokrat»ta ne Protagoras'ın ne Gorgias'ın fikirleri yazılmış değildir. «Sophist»lerin bir felsefe mektebi teşkil etmediklerini kim bilmez? Aralarında düşünce itibarıyla de fark olduğunu kimse inkâr etmez. Yalnız hepsini iki nokta birleştirir: 1) Her akıl için teslim edilmesi lâzım gelen ve amelî fayda noktasına dayanmayan umumî prensiplerin olduğuna inanmamaları 2) Atinada gerek meşguliyet tarzları, gerek takip eyledikleri hedef itibarıyla bir ictimai zümre teşkil etmiş olmaları... Kitapta da yalnız bu noktalar itibarıyla sofistlerden bahsedilmiştir. Bu itibarla da Victor Brochard ve sair onun gibi âlimlerin fikirlerinden başka bir şey yazılmış değildir.

Ben Sokrat'ın gençliğinden Phocylide namındaki bir şairin eserini ezberlemiş olduğunu yazmışım. Orhan Bey böyle bir şairi tanıımıyormuş. Fakat bu nasıl ilim ve hakikat muhabbetidir ki başkasına uydurmak isnat olunurken tahkik lüzumu bile hissedilmiyor. Şimdi masamın üzerinde Alfred Croiset ve Maurice Croiset'nin lise talebeleri için yazmış oldukları Yunan edebiyatı tarihi var. İşte oradan bu şaire ait olan bazı satırları naklediyorum:

Böylece mebdeler üzerinde durmuyorlar, hemen tatbikatına giriyorlardı. Nazarlarında diyelektiğin o kadar ehemmiyetli olması, münhasıran, onun mahkemede ve hitabet kürsüsünde kendilerine çok yarayabileceğinden mütevellit idi. Sofistlerin verdikleri dersler sayesinde mahir bir avukat ve hatip olabileceklerini, samilerini aldatmağa, hasımlarını mağlûp eylemeğe, en haksız davaları kazanmağa kudret kazanacaklarını ümit ettiklerindendir ki bir çok şakirt etraflarına toplandı.

Onların bütün arzu ve hırsları muhatiplerini şaşırtmak, söyleyecekleri sırada iyi, kötü bir takım deliller meydana atarak onları aldatmak ve ağızlarını tıkamak, karşılarındakileri beklemedikleri sert cevaplarla, yahut garip suallerle şaşkın hale getirmek, yerinde kullanılmıyan bir kelimeyi onları aleyhinde kullanmak ve her vesileden istifade eyleyerek onları gülünç hale getirmektir. Böylece Sofistlerin diyalektikleri mebdelere dayanarak tedris edilmeyen ve fakat en müstamel safsataları ezberletmek suretile öğretilen bir maharetten başka bir şey değildir. Onların yaptıkları hemen hemen Aristonun şu çok hakimane ve mahirane teşbihine uygundur: «Birisi ayağımızın acımaması vasıtalarını öğreteceğini vaddetse, fakat sonra ne kundura yapmağı, ne iyi bir kundura satın alma yolunu göstermese de sadece her şekilde bir çok miktarda kundura verse bu adam faydalı bir yardım yapmıştır. Fakat bir san'ati öğretmiş değildir..... Pironiense'ler hakkında ne kadar az hürmetimiz olursa olsun bunlar Sofistlerle kıyas kabul edemeyecek derecede yüksek adamlardır. (Sceptik) ler feylesoftürlar. Sofistler şarlâtandırılar. Bir Euthydeme'in, bir Dionysodore'un saçma delilleriyle Carneade'in, Aenesideme'in burhanları arasında bir yakınlık görmek evvelkilere çok fazla bir şeref ve kıymet vermek demek olur. Bu evsaf muhtelif derecelerde olmak üzere bütün Sofistlerde vardır. Grote beyhude yerde bunları müdafaa etmeğe uğraşmıştır. Onun müdafaası mahirane ise de davası doğru değildir. «Les Sectiques Grecs. Par Victor Brochard, P. 12-13.»

«Le Milésien Phocylide, selon Suidas, était contemporain de Théognis. Nous ignorons sa vie. Mais le souvenir de ses vers paraît avoir été très vivant dans l'antiquité. Phocylide n'est déjà plus un auteur d'élégies proprement dites: c'est un gnomique au sens propre du mot. Il aime à enfermer des observations morales et des préceptes dans des vers ou dans des distiques détachés.» [1]

(Phocylide) hakkında Yunan edebiyatı tarihine dair yazılmış her manüelde izahat var. Beşinci asırda Atina gençlerinin terbiye tarzını yazan herhangi bir kitabı açsanız orada bu şairin ahlâkî vecizelerinin o zamanın çocuklarına nasıl ezberlettirildiğini de görürsünüz.

12 sahife süren makalede yalnız bir tek doğru nokta vardır ki o da kitabın bir yerinde «Anaximènes» yazılacak yerde «Anaximandre» yazılmış olmasıdır. Bu yanlışlığın nereden ileri geldiğini hissine kapılmıyan herkes anlar. Kitabın müsveddesinde Tales'in, Anaxemandre'in ve Anaximène'in fikirleri birer kelime ile hulâsa edilmiş ve Sokrat'ın bunları bildiği yazılmıştı. Anaximandre'in nazariyesini hulâsa eden kelime ile Anaximène mürettibin ve o formayı tashih edenin gözlerinden kaçmıştır. Bu yanlışlığı çok evvel görmüş ve tabie de müsveddede olduğu gibi yazılarak ufak bir kâğıt halinde kitabe ilâve edilmesini rica eylemişim. Cümlelerin yazılışı bile bunun bir tertip hatası olduğunu gösterirken bunu bir yanlış nümunesi diye nasıl ortaya atmağa kalkılır?

İsnat edilen hatalardan biri de Anaxagore'a Periclès'in hocası diye yazmamış. Bu cehalette de P. Landarmy ile müşterekiz. O da kitabının üçüncü sahifesinde aynı hatayı yapmış. Fakat bu Orhan Beyin zanneylediği gibi bir tarih hatası değildir. Burada «hoca» tabirinin karşısında dış çöktürüpte oturtmuş ve ders vermiş manasına anlaşılmıyacağı aşikârdır. Benim ve Fransız muharririnin Anaxagore Preiclès'in hocasıdır, dememiz münhasıran bu devlet adamının Anaxagore'un fikirlerinin tesiri altında kaldığını anlatmak içindir.

Ben Sokrat'ın samimiliğini anlatmak için onun bazı ziyafetlerde dansetmek istediğini, Siraküze dansörlerini taklit ettiğini yazmışım. Sokrat böyle hokkabazlık yapar mı imiş?.. Karilere çok rica ederim Orhan Beyin tashih için yazdığı izahatı lütfen okusunlar ve kitaptaki cümle ile karşılaştırsınlar. Makale muharriri Xénéphon'un ziyafetinden naklen Sokrat dansetmek isteyince herkesin güldüğünü hikâye ediyor. Benim yazdığım da bundan başka bir şey midir? Sonra Charmidès hakikaten bir sabah Sokrat dansederken görmüş ve evvelâ onun delirdiğini zannetmiş. Demek ki Sokrat etrafındakilerin ne diyeceğini düşünmeksizin dansetmek istermiş, o vakit de bazıları gülermiş, hatta onu dansederken görenler delirdi zannetmişler. Benim yazdığım cümleden başka ne mana çıkıyor?

Eflâtun'un (Apologie)de yazdığı Delfe'in «Oracle»ını ben yanlış tefsir etmişim. Bereket versin bu tefsir tarzında da yalnız değilim. Piat (sahife 73), Londormy (Sahife 13) de böyle tefsir ediyor. Yalnız anlamadığım nok-

[1] Manuel d'Histoire de la Littérature Grecque, P. 156-157.

ta Orhan Bey acaba Apologie'deki bu hikâyeye inanmıyor mu? Bunu Eflâtunun uydurması mı addediyor? Sonra çok garip bir mütalea daha ortaya koyuyorlar; azmi ve irade kuvveti muhakkak olan bir feylesofa bu isnadı yanlış buluyorlar. Bütün Peygamberler azm ve irade sahibidirler. Fakat ilâhî bir emir ile vazifelerini yaptıklarına inanırlar. Yoksa irade fikir ve imandan tamamen ayrı hususî bir «faculté» midir? Sokrat'ın buna inanmasının onun ruhunda ne için bir tenakuz teşkil etmiyeceğini kitapta yazdım. Orhan Bey bu satırları nakle lüzum görmemiş. Halbuki bütün kitapta yalnız o satırlardaki görüştür ki, doğru veya yanlış, benimdir. Üst tarafı Sokrat'a dair yazılmış her kitapta bulunacak malûmattan ibarettir. Muhakkak bu kitapta meziyet aramak lâzım gelirse onu üslûbunda görmek icap eder. Hiç tevazua lüzum görmeksizin Orhan Beye haber vereyim ki felsefî eserleri bu üslûpla yazmakta büyük bir faide görüyorum.

Ben, Sokrat ekseriya konuşmalarında muhatabının çok iyi bildiğini zannettiği şeyi katiyen bilmediğini anlatmaya çalışırdı, dediğim için çok yanlış bir tasvir yapmışım. Bu böyle değilse Sokrat'ın meşhur (ironie) si nerede çıkıyor? Sokrat'ın esas fikirlerine göre böyle hareket edişinde de hiç bir tezat yoktur. Çünkü Sokrat'a göre umumî prensiplere irca edilemeyen bilgi hakikî değildir. Feylosof nazarında «cesaret»in ne olduğu hakkında ilim sahibi olmıyan bir kumandan orduyu iyi idare etmiş olsa bile bu ya bir tesadifin, ya bir takdirin eseridir, kendinin iradesi mahsulü değildir. «İnsan bilerek fenalık yapamaz, fenalık bilmemezlikten gelir.» düsturu Sokrat'a felsefesinin esası değil midir?

Orhan Bey Sokrat'a bir nevi pragmatist görüş atfettiğim için beni tenkit ediyor. Gûya ben ilk pragmatist görüş Sokrat'ta var demişim de o da bu da görüşün olsa olsa Protagoras'ta olduğunu Schiller'in sözünü ileriye sürerek iddia ediyor. Ben pragmatist görüşün ilk defa Sokrat felsefesinde olduğuna dair bir tek kelime yazmadım. Muhakkak felsefe tarihinde bu görüşün ilk alemdarını aramış olsaydım sofistlerden daha ileri tarihe çıkar, meselâ Heraclit'in fikirlerini bu noktadan tahlil ederdim. Sokrat'ın dehasında hayret edilmesi lâzım geldiğini söylediğim nokta (ilim) i anlayışı ve tarif edişidir. İlk evvel ilim «külliyyi, umumîyi bilmektir» diyen Sokrat değil midir? Usule ilk defa büyük kıymet veren o değil midir?

Orhan Beyin bundan sonraki yazıları en hafif tabirle insafsızlığın şaheserleridir. Ben «iyi yaşamak için iyi düşünmek. İşte Sokrat felsefe sinin hareket noktası budur» demişim. Burada «iyi yaşamak» tabirinden rahat ve refah içinde yaşamak anlaşılırmış. Orhan Bey ne için (hayır) tabirini kullanmadığının farkına bile varmamıştır. Halbuki kitabın 69 uncu sahifesinden 89 uncu sahifesine, 112 sahifesinden 124 inci sahifesine kadar bütün yazılar, denebilir ki bu cümleden kasdedilen mananın tefsiridir. Bu sahifelerden lâalettayin aldığım şu cümleleri lütfen okuyunuz: «Saadet aklın inkişafında aranmak lâzım geldiğine göre yalnız bizim için hazzolan şeyleri elde etmek bir iyilik addedilemez. Akıl umumîdir, yani herkese şamil, herkes için lâzım gelen saadet yolunu gösterir. Şu halde bir ferdin akıl itibarile inkişafını temin diğer insanlar için de bir iyiliktir. Diğer taraftan

böyle bir fert yalnız kendisini bir hedef telâkki edemez. Çünkü hassasiyetimiz yalnız bizim bedenimiz için haz uyandıracak şey gösterdiği halde akıl umumî ve küllî bir hedef irae eder». Bütün kitapta yalnız bu cümle bulunsaydı münekkidin manasız itirazlarına yine mahal kalmazdı. Hücum sahibinin bu yazıda samimî olduğuna inansaydım kitabı okumadığına hükmedecektim. Xénophon'un Sokrat'ı tam bir «utilitariste» olarak anlatmasile Eflâtun'un eserlerini mukayese ve münakaşa vülgarize edilmiş bir kitabın plânına giremez. Fakat yukarıda sahifelerini işaret ettiğim iki fasıl ne dereceye kadar Xénophon'a ve ne raddeye kadar Eflâtun'a istinat edildiğini sarahetle gösterir. Orhan Bey bunu anlamak istemezse ben ne yapayım?

Orhan Beyin işte madde tayin ederek yaptığı hücum noktalarının mahiyeti... bir hata mı unuttum onu da karilere söylemeliyim: kariler biliyor musunuz, Orhan Sadettin Beyefendiye göre «Sokrat»ta irtikâp ettiğim mühim hatalardan biri de nedir? Kitabın son sahifesindeki mehzade Aristo'nun «Ethique à Nicomaque» ismindeki kitabının adını böyle yazmamışım da kısa olarak bütün Fransızca kitaplarda olduğu gibi «Et. Nic.» şeklinde yazmışım. Bunu hata diye yazmak külfetine katlandıktan sonra o makalenin samimiliğine inanmağa siz söyleyiniz, imkân kalır mı?

Mehmet Emin